



*100 гадоў
з дня нараджэння
Івана Пятровіча
Шамякіна*

*народны пісьменнік БССР, сцэнарыст і драматург,
грамадскі дзеяч.*

□ *Нарадзіўся 30 студзеня 1921 года ў вёсцы Карма Гомельскага павета Гомельскай губерні (цяпер Добрушкага раёна Гомельскай вобласці Беларусі) у сялянскай сям'і.*

У 1936 годзе скончыў сем класаў Макоўскай школы, працягнуў вучобу ў Гомельскім тэхнікуме будаўнічых матэрыялаў (1936-1940). Па заканчэнні тэхнікума працаваў тэхнікам-тэхнолагам цаглянага завода ў Беластоку. Яшчэ ў тэхнікуме пачаў пісаць вершы, удзельнічаў у пасяджэннях літаратурнай суполкі пры газеце «Гомельская праўда».

□ *У 1940 годзе быў прызваны ў РККА, праходзіў службу ў Мурманску ў зенітна-артылерыйскай частцы, у 1944 перадыслакаваны ў Польшчу, прымаў удзел у Вісла-Одэрскай аперацыі і ў Берлінскай наступальнай аперацыі ў складзе прожэкторных роты 1945/04/16. У час Вялікай Айчыннай вайны камандзір гарматнага разліку, камсорг дывізіёна.*

□ *Пасля дэмабілізацыі ў кастрычніку 1945 гады працаваў да 1947 года выкладчыкам мовы і літаратуры няпоўнай сярэдняй школы ў вёсцы Прокоповка Церахоўскі раёна. У 1946 годзе паступіў на завочнае аддзяленне Гомельскага педагагічнага інстытута.*

□ *У снежні 1945 года ўдзельнічаў у рабоце першага пасляваеннага пленума праўлення СП БССР.*

□ *Днём працуючы ў школе, па вечарах праводзіў семінары агітатараў ў калгасе. Збіраў матэрыял для рамана пра беларускіх партызанаў «Глыбокая плынь» («Глыбокая плынь»). Раман выйшаў у 1949 годзе, у 2005 годзе быў экранізаваны.*



- *У 1948-1950 гадах вучыўся ў Рэспубліканскай партыйнай школе.*
- *Працаваў старшым рэдактарам Беларускага дзяржаўнага выдавецтва, галоўным рэдактарам альманаха "Советская Айчына". З 1954 года шмат гадоў працаваў намеснікам Старшыні праўлення Саюза Пісьменнікаў БССР.*
- *Дэпутат Вярхоўнага Савета БССР (1963-1985). Старшыня Вярхоўнага Савета БССР (1971-1985). Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР (1980-1989).*
- *Галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская савецкая энцыклапедыя» (1980-1992).*
- *У 1944 годзе напісаў апавяданне на беларускай мове «У снежнай пустыні» (апублікаваны ў 1946 годзе). Першым буйным творам І. П. Шамякіна была апавесць «Помста», апублікаваная ў 1946 годзе ў беларускім часопісе «Полымя».*
- *У 1957 годзе з'яўляецца раман пра жыццё сельскай інтэлігенцыі пад назвай «Крыніцы» (руск. «Крыніцы»), экранізаваны рэжысёрам Іосіфам Шульманам на кінастудыі Беларусьфільм (1964).*
- *З'яўляецца цыкл з пяці апавесцяў, аб'яднаных агульнай назвай «Трывожнае шчасце» (руск. «Трывожнае шчасце»). Папулярнымі становяцца раманы І. П. Шамякіна «Сэрца на далоні» (руск. «Сэрца на далоні») (1964), «Снежныя зімы» (руск. «Снежныя зімы») (1968), «Атланты і карыятыды» (руск. «Атланты I карыятыды») (1974), прысвечаныя праблемам сучаснага жыцця. У 1981 годзе напісаны раман «Петраград - Брэст», у 1986 годзе - аўтабіяграфічная кніга «Карэнні і галіны» (1986).*



МАЛАДОСЦЬ І КАХАННЕ Ё АПАВЯДАННЯХ ІВАНА ШАМЯКІНА

У 50-я гады — на пачатку 60-х гадоў ХХ ст. Іван Шамякін піша шэраг апавяданняў, у якіх ён поўнасьцю засяроджваецца на маральнай праблематыцы: «Сні, мой сыночак...» (1951), «Вясновымі днямі» (1953), «Першае спатканне» (1953), «Бацькі і дзеці» (1954), «Дзеці настаўніцы» (1960), «Вячэрні сеанс» (1960), «Модніца» (1960), «Непрыгожая» (1960) і інш.

Вялікая ўвага надаецца першаму пачуццю закаханасці. Маладосць — час усталявання самых высокіх і чыстых пачуццяў. Але ў маладосці не стае жыццёвага вопыту. Нездарма гаворыцца, што лепшыя настаўнікі ў жыцці — гэта вопыт і пачуцці. І калі вопыту героям апавяданняў І. Шамякіна яшчэ трэба набірацца, то пачуцці ўжо могуць падказаць, як сябе паводзіць у жыцці.

Герой апавядання «Вясновымі днямі» (1953) Яўмен працуе на трактары і разам са сваім напарнікам накіраваны ў дапамогу суседняму калгасу. Там, у калгасе, ён сустракае дзяўчыну Надзю, у якую шчыра і па-сапраўднаму закахаўся. Першае глыбокае пачуццё выклікае такі эмацыянальны ўсплёск у душы героя, што непасрэдным чынам уплывае на эфектыўнасць працы.

Адзін тыдзень. Але які гэта быў тыдзень у жыцці Яўмена! Да яго прыйшло першае і сапраўднае каханне. Яны пазнаёміліся з Надзжай у першы дзень у кіно і пасля штовечар сустрэліся: хадзілі па вёсцы або да раніцы праседжвалі пад старымі ліпамі каля калгаснага саду. Цяпер ён успамінаў гэтыя сустрэчы, і ў яго так светла, так хораша рабілася на сэрцы, што хацелася працаваць і працаваць, без адпачынку, без меры. Чаму аўтар выяўляе інтымныя пачуцці свайго героя праз працоўны энтузіязм? Можна быць, па той прычыне, што сапраўднае пачуццё хутчэй выражаецца справай, чым словамі? Маральна-грамадзянскае і эмацыянальна-ўзроставае сталенне маладога чалавека падаецца аўтарам як выпрабаванне на чалавечнасць і высакародства, а ў выніку атрымліваецца цэласнае чалавеказнаўчае даследаванне, дзе галоўную ролю адыгрываюць характар, сэрца і добрыя пачуцці галоўнага героя. Нягледзячы на маладосць, Яўмен праяўляе ў сваіх наводзінах сапраўдную духоўную сталасць: калі ён зразумеў, што пачуцці яго каханай да Валянціна сапраўдныя, шчырыя, саступае суперніку.

У апавяданні «Першае спатканне» (1953) паказана нараджэнне першага пачуцця. Уся ўвага пісьменніка засяроджана на перажываннях галоўнага героя, на эмацыянальна-псіхалагічным стане закаханага Сашы.

Здавалася б, што такога асаблівага ў першым пачуцці закаханасці, першым юнацкім захапленні? І. Шамякін і сам падкрэслівае звычайнасць перажыванняў галоўнага героя: —Было першае спатканне ў жыцці. А каго яно не хвалявала? Хто не помніць свайго першага спаткання?

Аказваецца, паказ жыцця ў інтымных перажываннях і пачуццях можа даць вельмі многае і абсалютна дастатковы, каб даць магчымасць чытачу ўявіць цэльнае і закончанае ўнутранае аблічча герояў. Саму паўсядзённасць, звычайнасць, духоўную сутнасць жыцця чалавека І. Шамякін умее паказаць так, што ўзнікае ўражанне надзвычайнай маральнай значнасці ўчынкаў герояў: —Даўшы згоду акампаніраваць, Саша ўпотаікі пасля марыў, што дзяўчына гэта будзе спяваць незвычайна, што ўсе будуць у захапленні ад яе голасу і ён, Саша, зможа пасля ганарыцца, што дапамог выявіцца такому выключнаму таленту. Мары яго ішлі нават у далёкае будучае, калі дзяўчына стане вядомай спявачкай і ён, урач, — ён не хацеў быць музыкантам-прафесіяналам — сустрэне яе недзе ў сталіцы...

□ Рамантычныя мары героя, яго душэўная ўзнёсласць, натуральнасць, непаэрэднасць, яснасць і жывасць апавядання, рэалістычная дакладнасць апісанняў надаюць асаблівую мастацкую адметнасць гэтаму твору, выводзяць у шэраг лепшых айчынных твораў на тэму кахання.

□ Асабліва прыцягвае ўвагу ў гэтым творы па-стэндалеўску тонкае разуменне вытокаў пачуцця закаханасці, прадчуванне яго. Стэндаль гаварыў, што ў каханні галоўнае шчасце заключаецца не ў самім каханні, а ў апошнім кроку да яго. Герой апавядання Саша Караневіч якраз і наказаны ў такі час і ў такім стане, калі прадчуванне кахання, бадай, радасней за ўсе астатнія пачуцці, што поўняць яго маладое сэрца: — У Сашы ажно заняло дыханне, калі ён узышоў на чыгунку. Радасна было ад адчування гэтага бязмежнага прастору. Юнаку здавалася, што ён не ідзе, а ляціць. Вецер свістаў каля вушэй, надзімаючы сацінавую сарочку, як ветразь, кудлачачы валасы на галаве...

□ Галоўны герой апавядання «Непрыгожая» (1960), сустрэўшы праз сорак год дзяўчыну, якой прызначаў некалі спатканне і нават цалаваўся, адчувае адказнасць за свае былыя пачуцці, разумеючы, што ў нечым мог падмануць у мінулым надзеі сваёй сяброўкі.

На развітанне яна моцна паціснула мне руку, далонь яе была шурпатая, мазолістая — жанчына не цуралася любой працы. І мне раптам захацелася пацалаваць гэту руку. Не, мне захацелася больш — абняць і пацалаваць яе самую. Але, безумоўна, пацалаваць не так, як некалі ў юнацтве, і ўвогуле не як жанчыну, а як добрага чалавека, за тое, што, не маючы асабістага шчасця, яна не страціла веры ў людзей, у прыгажосць жыцця і сама стварае гэту прыгажосць.

Гэты пацалунак — і знак удзячнасці, і даніна мужнасці гэтай жанчыне, якая адна выхоўвае двух чужых дзяцей, і ўсведамленне сваёй віны.

Як пазней прызнаваўся сам пісьменнік, у аснову гэтага твора пакладзены і яго асабісты маральны вопыт: —...сваё першае свядомае рамантычнае спатканне я падрабязна апісаў у апавяданні —Непрыгожая, хоць, безумоўна, з пэўнай доляй вымыслу. Правобразам гераіні — настаўніцы Надзежды Іванаўны, безумоўна, была Каця (аднакласніца Івана Шамякіна на макаўскай школе .

У апавяданні —Непрыгожая, адным з лепшых апавяданняў І. Шамякіна на маральную тэму, адчуваецца нарастанне ў агульначалавечым плане шырокай, а не лакалізаванай пэўным жыццёвым матэрыялам маральна-этычнай праблематыкі. Пісьменніка ў многім тут прываблівае маральнае як асаблівы прадмет спецыяльнага даследавання — у яго чыстым,

субстантыўным абліччы. Менавіта чыстае сумленне, і ўдзячная памяць пра мінулае фарміруюць асобу, пачуццё адказнасці за свае ўчынкі, паводзіны, думкі і нават намеры.

Такім мы бачым героя Івана Шамякіна.

Пра вобраз маці, увогуле жанчыны ў творчасці І. Шамякіна неаднаразова пісалі даследчыкі, акцэнтуючы ўвагу на тым, што многія прывабныя рысы яго маці, Сынклеці Іванаўны, і жонкі, Марыі Філатаўны, сталі асновай стварэння вобразаў літаратурных. — Думаецца, што Івану Шамякіну надзвычай імпанавала Коласава непахісная сардэчная адданасць жонцы Марыі Дзмітрыеўне. Сямейнае жыццё з Марыяй Філатаўнай Кротавай Іван Пятровіч усталёўваў на тым самым прынцыпе. Ва ўсякім разе, гарманічнасць гэтага жыцця, заснаваная на глыбокай духоўнай еднасці мужа і жонкі, у абодвух пісьменнікаў бяспрэчная, — адзначае Д.Я. Бугаёў.

Гісторыю кахання да сваёй будучай жонкі пісьменнік найбольш паэтычна і пераканаўча паказаў у аўтабіяграфічнай апавесці —Непаўторная вясна (1957), якая дала пачатак шырокаму мастацкаму палатну — пенталогіі —Трывожнае шчасце(1965).

У іншых творах, у адных у большай ступені, у другіх у меншай, вобраз Марыі Філатаўны, жонкі Івана Шамякіна, спадарожніцы праз доўгія гады, наплечніцы і шчырай памочніцы, каханай на ўсё жыццё, таксама прысутнічае. Гэта і Тацяна Маеўская з —Глыбокай плыні (1949), і Тася Батрак з рамана —Вазьму твой боль (1979), і Поля Шугачова з —Атлантаў і карыятыд (1974), і Вольга Ляновіч з апавесці —Гандлярка і паэт (1976) і многіх іншых.

Асобныя рысы жанчынай натуры, яе характара прасочваюцца і ў некаторых вобразах яго апавяданняў. Як падкрэсліваў сам пісьменнік, багаты матэрыял для стварэння жаночых вобразаў давалі ўсе —праявы жыцця, якое я ўважліва назіраў, і ў першую чаргу тое, што жонкай маёй была жанчына, якая багата выяўляла ўсе чалавечыя эмоцыі — каханне да мужа, любоў да дзяцей, вернасць, адданасць, рэўнасць... усё-ўсё.

Асабіста перажытае падмацоўвала праўдзівасць апавяданняў І. Шамякіна, спавядальная інтанацыя — непасрэднасць і сапраўднасць пачуццяў. Творы пісьменніка на маральную тэму асабліва прывабліваюць тым, што аўтарскае, асабіста перажытае перадаецца не толькі праз падзеі, непасрэдным удзельнікам якіх быў сам аўтар, але і праз надзвычайную інтэнсіўнасць унутранага духоўнага жыцця, маральныя пошукі лірычнага героя твораў. Сама рэчаіснасць падказвала пісьменніку шматтаблічны —чалавечы матэрыял, які настойліва імкнуўся перарасці ў творчую тэматыку, стаць пэўным мастацкім адкрыццём. Мастацкая тэма нараджалася дзякуючы ўласнаму жыццёва-творчаму вопыту пісьменніка, выношвалася яго ўласным роздумам і перажываннямі, станавілася грамадскім вопытам усёй літаратуры, сведчыла аб гістарычных магчымасцях усяго грамадства. Значнасць твораў І. Шамякіна і сёння ў многім вызначаецца тым, што ён умеў у паўсядзённым, звычайным адкрываць пошук той праўды, вышэйшага сэнсу і мэты жыцця чалавека, якія нараджаліся ў самых глыбінных нетрах народнага існавання.

